

VÄRMLANDS REGEMENTE
UNDER
SVENSK-NORSKA NEUTRALITETSVAKTEN I SLESVIG
1849-1850

*En sammanställning av
övt Sven-Åke Modin*

FÖRORD

1800-talets Europa kännetecknades av efterdyningarna från franska revolutionen och Napoleonkrigen. Julirevolutionen i Frankrike 1830 och parlamentsreformen i England 1832 fick också stora återverkningar över hela Europa. Nationalliberala strömningar framträdde, vilka i Sverige, Norge och Danmark tog form i skandinavismen. I Tyskland skulle de nationella strävandena snart leda till konflikter med grannländerna. Den sedan slutet av 1700-talet pågående frigörelsen av de danska bönderna spelade också en roll för skandinavismen då den minskade de sociala skillnaderna mellan skandinavians olika delar. Inom litteraturen och studentrörelsen återspeglas detta i bl a Götiska förbundet. Framträdande var bl a Geijer, Tegnér och Olenschläger.

1848 blev ett orosår i Europa. Februarirevolutionen i Paris, revolutionerna i Wien och Berlin och en tilltagande oro i hertigdömena Slesvig och Holstein tillspetsade situationen. Den nye danske kungen, Fredrik VII, antydde en avsikt att inlemma Slesvig i det danska riket, dock med egen lantdag och förvaltning. De tysknationella elementen i de båda hertigdömena var sedan tidigare förberedda och igångsatte nu ett uppror, vilket stöddes av såväl Preussen som den tyska förbundsdagen i Frankfurt am Main. Tyska trupper trängde in på Jylland efter slaget vid Dybbøl. I detta krisläge vände sig Fredrik till Oskar I i Sverige där 15 000 man hade avdelats för skydd av själva Danmark. Av dessa överfördes i maj 1848 4500 man till Fyn.

I Ryssland, som oroades av vissa inslag inom skandinavismen, reagerade man och utövade påtryckningar på Preussen vilket drog tillbaka trupperna från Jylland. I juli undertecknades Malmökonventionen som reglerade en vapenvila mellan Danmark och de tyska stridskrafterna i Slesvig-Holstein. I september drogs de svenska trupperna bort från Fyn.

I juli 1849 slöts preliminärfreden i Berlin: Södra Slesvig skulle tills vidare besättas av preussiska och norra Slesvig av svensk-norska trupper. Med tanke på de stora motsättningarna mellan den danska och tyska befolkningen i detta område ansågs det lämpligt med en neutral bevakningsstyrka.

Den svensk-norska styrkan skulle uppgå till 2000 man men ökades på Sveriges begäran till 4000 man. Underhållet skulle bekostas av Danmark och uppgiften skulle kvarstå till freden hade undertecknats. Detta skedde i juli 1850 då de svensk-norska trupperna lämnade Danmark efter att väl ha fullgjort sitt värv.

Genom Londonprotokollet 1850 och Londontraktaten 1852 segrade "helstatsprincipen" vilket innebar att Slesvig-Holstein skulle förbli under danskt styre men med egen lantdag.

I den 3926 man starka svensk-norska styrkan ingick en bataljon från Värmlands regemente om 713 man under överstelöjtnant Claes Sandels befäl. Bataljonen organiserades som en fältbataljon om fyra kompanier med manskap ur alla de ordinarie kompanierna. Manskapet utgjordes av stampersonal vilket innebär att inga beväringar deltog. Chef för styrkan var regementschefen vid Värmlands regemente, överste August Malmborg som i och med utnämningen till styrkechef erhöll generals grad. Värmlands regemente är således ett av pionjärförbanden vad gäller neutralitetsvakt och övervakning av fred i olycksdrabbade länder.

FLENSBURG

Den värmländska bataljonen lämnade Karlstad den 23. augusti 1849 på ångfartyget Westergötland och två segelfartyg. Dessförinnan hade kompanierna måndagen den 20. samlats och förlagts i staden. Onsdagen den 22. hölls mönstring på stora torget varvid bataljonschefen, överstelöjtnant Sandels tog befälet. Landshövdingen Oldevig tog därefter avsked å landskapets vägnar och tidigt på torsdagsmorgonen skedde embarkeringen från Kanikenäset dit även stora åskådarskaror samlats.

Den 24. augusti anlände bataljonen till Göteborg där man bytte gevär och en del annan utrustning. På kvällen samma dag gick man ombord på det danska ångfartyget Slesvig. Även i Göteborg hade en mängd människor mött upp för att bese avresan.

Utanför Göteborg mötte en dansk eskader om två fregatter och en korvett samt ytterligare ett danskt ångfartyg, Hekla. Efter att ha fört över halva bataljonen till de andra fartygen avgick hela styrkan tidigt på söndagsmorgonen med destination Als (Sönderborg) där den svensk-norska styrkan skulle samlas.

Då bataljonen anlände till Als möttes man av budet att genast avgå till Flensburg där general Momlborg redan befann sig tillsammans med en bataljon ur Östgöta regemente och en norsk jägarkår. Då bataljonen kvällen den 27. augusti landsteg i Flensburg stod östgötarna där fortfarande och oinkvarterade. Samma dag på morgonen hade en preussisk bataljon lämnat staden under visst tumult varvid några dödsfall inträffat. Den danska befolkningen välkomnade bataljonen som med musikkåren i spetsen tågade in i staden.

Eftersom stämningen var hätsk mellan de båda parterna, danskar och tyskar, lät man sätta ut dubbla vakter. Bataljonen kom således utan extra förberedelser att sättas in omedelbart i ett mycket grannliga övervakningsarbete.

Förvaltningen av Slesvig-Holstein under stilleståndet var mycket komplicerad. I Holstein fanns en provisorisk regering lokaliserad till Kiel och tillsatt av Tyska förbundet. Denna regering gick under benämningen "Ståthållarskapet".

Slesvig skulle styras av en landsförvaltning med säte i Flensburg. Ståthållarskapet utgjordes av tre personer, en utsedd av Danmark, en av Preussen och en av England. Makten över de båda områdena skulle delas av ståthållarskapet och landsförvaltningen. Detta skapade naturligtvis omedelbart konflikter. De preussiska trupperna och ämbetsmännen i södra Slesvig vägrade lyda landsförvaltningen som slutligen gav upp försöken att styra södra Slesvig där det närmast rådde kaos. Det krävdes diplomatisk smidighet och militär fasthet för att fullgöra uppgiften med bibehållande av strikt neutralitet. Tidningspressen verkar inte ha skilt sig nämnvärt från dagens utan angrep svenskarna för passivitet och orsak till den rådande osäkerheten på gator och torg. Vissa tidningar var dock positiva till svenskarna men angrep i stället den danska regeringen för passivitet och flathet.

Bataljonen fullgjorde garnisonstjänst i Flensburg. När den inte var i tjänst övade man mellan 0430-0800, 0900-1200, 1400-1600 och 1700-1800. Någon annan verksamhet förekom inte. Man var hela tiden utom sex veckor inkvarterade i staden. Varje man hade en lön av 7 skilling banco om dagen samt 2 marker bröd vilket man ofta bytte bort mot kaffe hos respektive värd. För den törstige kostade en pegel brännvin (= tre jungfru) 3 1/5 svensk skilling.

Vid oroligheter på landsbygden valde man att inom hela området i varje stuga eller gård inkvartera en patrull. Eftersom befolkningen var värdar blev denna inkvarteringsteknik kostsam och oroligheterna dämpades ganska snart och bataljonen kunde återgå till Flensburg.

Att språkförbistringen var anledning till skämtsamma uppträden är självklart. Major Lagerberg som var placemajor i Flensburg hade under sin långa tid bland rotarna hemma i Sverige med noggrannhet upprätthållit lag och ordning till förfång för språkstudier och andra andliga övningar. Efter ett nattligt bråk mellan danskar och tyskar "läste han lagen" främst för tyskarna eftersom dessa var de mest skyldiga. Självklart höll han "anförandet" på svenska vilket de i nordiska språk okunniga tyskarna ej förstod utan frågade: "Wie? Wie sagen Sie?" Varpå Lagerberg ilsket genmälde: "Vi? Ja just ni era sakrametskade fähundar!"

Korpralen Wähl som tjänade för Wähle i Hynboholm (Våldalen) i Grava socken och tillhörande Kils kompani kom en dag in till sin kompanichef och utbrast: "Gud bevare majoren! Hölles kommer då te att alla hopa här ute vet va ja hetter, för va ja än fråger dôm ôm eller ber dôm ôm sa sier di: Ja Wohl!".

Den 24 juli 1850 på eftermiddagen återvände den värmländska bataljonen till Kanikenäset. Efter debarkeringen marscherade man till stora torget där korum avhölls. På torsdag kväll avhölls en sexa för allt befäl bekostad av flera av stans innevånare. På fredag bjöd samma personer manskapet på extraförplägnad varefter truppen hemförlovades. På lördag morgon avmarscherade kompanierna till rotarna och den första "FN-bataljonen" upplöstes.

PERSONREGISTER

Chef för svensk-norska neutralitetsvakten

Malmberg, Otto August (963)

föddes på Sveaborg den 28 juli 1795. Hans far var överstelöjtnanten vid arméns flottas Sveaborgseskader Pehr Adolf Malmberg och hans mor Lovisa Fredrika Toll. Han gifte sig den 28 juli 1830 på Apertin i Stora Kil med Sara Augusta von Gerdten.

Otto August Malmberg antogs vid tolv års ålder till kadettskolan i Haapaniemi som han lämnade 1808 i samband med krigsutbrottet. 1812 blev han underlöjtnant, då endast 17 år gammal och utnyttjades vid byggandet av Göta kanal som topograf. Som sådan anställdes han 1813 i fältmarskalk von Stedingks stab i norra tyska armén och deltog därmed i 1813 och 1814 års fälttåg mot Napoleon. Han deltog under denna tid i slagen vid Grossberen, Dennewitz och Leipzig samt i striderna utanför Lübeck den 5 december 1813.

1814 var han anställd vid högkvarteret och deltog i norra tyska arméns marsch till Belgien och tillbaka. Han deltog samma år i fälttåget mot Norge och var med vid belägringen av Fredrikshall, striderna vid Köhlbergsbron och förföljningen av norrmännen till Onsjö kyrka och Ellingård. Därefter ledde han broslagningen över Glomma vid Hafslund. Efter freden arbetade han i Skåne och avlade där högre examen för ingenjörsofficerare och utnämndes därmed till löjtnant.

1821-22 deltog han i gränsregleringen mot Ryssland som kapten vid livbeväpningsregementet. Under denna tid gjorde han även en beskrivning över Karl XIV Johans slagfält. 1824-26 var han attaché vid beskickningen i Konstantinopel och gjorde vidsträckta resor österut samt utförde beskickningar till Ryssland och Österrike.

Den 5 juli 1831 blev han förstemajor vid Värmlands regemente och året därpå överstelöjtnant. Den 24 februari 1840 överste och den 27 april året därpå chef för regementet.

Hans chefsskap präglades av hans krigserfarenheter och regementet motsvarade alla den tidens fordringar. Han vårdade också med stor omsorg regementets inre angelägenheter, krävde lojalitet och lydnad och synes ha strängt bestraffat olydnad eller senfärdighet.

Den 21 november 1856 lämnade han regementet för att som generalbefälhavare i 3. militärdistriktet nå en av dåtidens högsta militära poster.

Den 28 januari 1862 avgick han med generallöjtnants grad.

Han avled på sin egendom Lilla Våxnäs i Karlstad den 22 maj 1864. (Lilla Våxnäs låg där nu Karlstad ridklubbs ridhus är beläget).

Bataljonschef vid Värmlandsbataljonen ingående i neutralitetsvakten

Sandels, Claes Samuel, greve (992) föddes 11 juli 1798 i Stockholm. Hans far var vicepresidenten i bergskollegium greve Benjamin Sandels och hans mor Brita Sofia Tidlund.

Han gifte sig sedermera med Augusta Vilhelmina von Heland.

Claes Samuel Sandels blev sergeant i Dalregementet 1815, fänrik samma år och avlade officersexamen den 11 maj 1816. 1820 blev han löjtnant och transporterades till livbevärringsregementet 1822. 1823 blev han kapten med kompani och 1831 major. Den 24 juni 1837 blev han major och 30 juni 1841 överstelöjtnant och 1. major vid Värmlands regemente. 6 april 1852 utnämndes han till överste i armén och 2 november 1853 till överste och chef för Västgöta-Dals regemente. 1864 blev han general i armén och erhöll därmed avsked.

1824-28 var han adjutant hos riksståthållaren i Norge, varefter han tjänstgjorde i krigskollegium till dess han placerades vid Värmlands regemente.

1848-1853 bodde Sandels på Bergs gård i Sulvik vid Glafs fjordens norra ände. Bergs gård har anor sedan vikingatiden och förmodligen även bortom denna tid. Här gick i gamla tider färdvägen och farleden från Vänern via Byälven och Glafs fjorden upp till Glomma i Norge.

I början av 1700-talet blev Berg Kronosäteri, först kaptens- och sedan majorsboställe. Under sommaren 1850 reparerades huvudbyggnaden och då Claes Sandels var i Flensburg var det hustrun som fick klara upp arbetsledningen hemma liksom hon samtidigt skötte gården i stort.

Huvuddelen av vad vi vet om Värmlands regementes tjänst vid neutralitetsvakten är hämtat ur överste Sandels brevväxling med sin hustru.

Brevväxlingen finns sammanställd i en liten bok som är utgiven av Värmlands muséum.

Wijkander, Anders Laurentius Theodor (983) föddes 6 februari 1821 i Stockholm. Hans far var regementspastorn vid flottan Anders Wijkander (kallad Vik-Anders) och hans mor var Eva Margaretha Widegren. Han gifte sig 5 februari 1848 i Stockholm med Jaquette Wilhelmina Rütterskjöld.

1837 blev Anders Wijkander sergeant vid Svea artilleriregemente och 1839 underlöjtnant. Efter avslutad kurs vid GCI erhöll han 17 mars 1840 transport till Värmlands regemente. Han blev där löjtnant 1842 varefter han genomgick högre artilleriläroverket 1841-44 och förordnades därefter till generalstabsofficer och som sådan tjänstgjorde han bl a vid 5. militärdistriktets stab och 1849-50 som adjutant hos general Malmberg. Wijkander blev kapten i armén 1851 och vid regementet 1854 och samtidigt även major i armén. 1854 var han stabschef på Gotland under oroligheterna (Krimkriget och den fransk-brittiska sjöstyrkans angrepp på Åland).

Den 17 juni 1856 blev han chef för livkompaniet och bosatte sig 1858 på kompanichefsbostället Skinnargården. 6 maj 1862 blev han 3.major och överstelöjtnant och den 19 januari 1864 blev han överste och chef för regementet. Han var ett barn av sin tid och kunde trots sin kraftnatur aldrig bryta de skrankor en högre officer omgavs av.

Han var mycket kunnig militärhistoriker och skrev ett av de ännu vägledande verken om indelningsverket.

Han var också ledamot i landstinget och i riksdagens första kammare 1867-81. 1877-81 var han generalbefälhavare i 3. militärdistriktet efter utnämning till generalmajor 1 december 1874. Hans många uppdrag tog hårt på hans krafter och den 11 mars 1881 begärde och fick han avsked. Han avled i Göteborg 6 december 1885.

Lagerberg, Johan Pontus (949), föddes 25 februari 1803 i Bro socken. Hans far var kaptenen i armén Emanuel Lagerberg och hans mor var Anna Christina Lagerlöf. Han gifte sig 5 januari 1833 i Göteborg med Ulrika Charlotta Lilliehöök.

Johan Pontus Lagerberg blev rustmästare 1820, sergeant 1821 och avlade officersexamen 1822. Samma år blev han fänrik. 1826 blev han löjtnant, 1839 kapten och 5 maj 1841 chef för Kils kompani. 18 september 1850 - efter kommenderingen till Slesvig blev han 3.major. 21 september 1853 erhöll han avsked och blev då postmästare i Hjo.

Han deltog som frivillig i kriget mot Norge 1814 bland annat i striderna vid Lier och Medskog (med Gahns värmlandsbrigad).

Han var då endast 11 år gammal. 1826 var han kommenderad till Göta kanal och på gränsbevakning mot Norge under koleraepidemin 1834.

Under neutralitetsvakten var han en av Sandels närmaste män. Han tillhörde under hela sin militära tjänst Värmlands regemente. Under tiden i Slesvig var han chef för Kils kompani. Han avled i Hjo 1862.

GUD BEVARE FÄDERNESLANDET OCH GOTLAND

Våra övningskompanier har ju vid ett flertal tillfällen flugit till Gotland för vissa uppgifter och fått en aning om hur underbar denna ö är.

Är själv hemma efter en härlig semester på Gotland (det skulle vara i lag förbjudet för svenskar att åka utrikes om de ej först hade besökt Gotland).

Det bestående intrycket av allt kulturellt man sett av kyrkor, ruiner, agtak rinner ju snart bort. Ett som inte rinner bort i första taget är all den sand man tagit med sig hem - i håret, i skorna, i väskorna, i bilen, i radioapparaten och baddräkterna. Det går väl inte att mäta, men med alla dessa turister försvinner ungefär 35 ton sand per år. Tänk er framtiden för Gotland. Det måste bli värre än när Valdemar var där och brandskattade Visby, när vi turister tagit med oss varenda sandstrand över till fastlandet. En fördel är att Gotland blir litet smalare och detta kan ju påverka sjögränsen när den skall fastställas. Vi kommer litet längre bort ifrån öststaterna.

Jag är glad och trygg när jag återkommit till Värmland där jag vet att Karlstad genom Klarälven för med sig sand och utökar staden med en meter per år, det är något att se framemot för mina barnbarnsbarnbarn. Att vi naggar lite på norra delen av landskapet gör inte så mycket men risken finns att mina efterkommande en vacker dag bor i Älvsborgs län. Skulle något sådant hända får vi köra tillbaka sanden med det snaraste eller ordna så att nordvärlänningarna semestrar i Karlstad och tar med sig sand i håret, väskorna, bilen samt mellan tårna inte att förglömma. Det räcker om de tar en meter av stan varje år med tillbaka men då är ju vi tillbaka där vi började. Nä- jag tror att det är alldeles för varmt ännu. Men det är varnat för nattfrost så jag tar min resväska och går ut och sandar.

Lennart Persson